

UDK:364.632:314.6:006:061.1
Biblid 1451-3188, 12 (2013)
Год XII, бр. 45–46, стр. 73–88
Изворни научни рад

Драган ЈОВАШЕВИЋ¹

ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ И НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ

ABSTRACT

Based on the adopted international standards which are a part of numerous documents of universal and regional international organisations (Council of Europe, European Union) by adopting new criminal legislation in 2005 and its updating in 2009 and 2011, respectively, Serbia has prescribed family violence as a separate criminal act. Providing criminal responsibility and punishability for the most severe forms of violence among relatives Serbia approached in this way numerous other legal and social systems. The paper analyses the international standards of the European regional organisations and their implementation in the criminal legislation of Serbia from the theoretical and practical aspects.

Key words: international standards, law, family violence, criminal act, responsibility, punishment.

1) УВОД

Насиље у породици је од најстаријих времена присутно у људској и друштвеној стварности. Но, свест о потреби кажњавања за оваква противправна и недопуштена понашања је тек новијег датума. Она је, у првом реду, резултат настојања да се на ширем плану, прво у међународној заједници, а потом и у појединим државама, подигне свест о потреби заштите сваког члана породице и свих заједно од свих облика насиља (физичког, психичког, вербалног, сексуалног и др.). Тако је на нивоу међународне заједнице под окриљем Организације уједињених нација донето више међународних докумената који предвиђају низ мера и препорука у правцу сузбијања и спречавања оваквих недопуштених

¹ проф. др Драган Јовашевић, Правни факултет Универзитета у Нишу.

понашања. Сличне су тенденције присутне и у области међународних стандарда које је институционализовао Савет Европе кроз низ својих докумената. Међу овим документима нарочито се истичу следећи:

1. Европска конвенција о накнади штете жртвама насилних кривичних дела из 1983. године,
2. Препорука о насиљу у породици Р (85) 4 из 1985. године,
3. Препорука о социјалним мерама које се односе на насиље унутар породице Р (90) 2 из 1990. године,
4. Препорука о насиљу над женама у Европи 1450 (2000) из 2000. године,
5. Препорука о насиљу у породици над женама 1582 (2002) из 2002. године,
6. Препорука о заштити жена од насиља Res (2002) 5 из 2002. године и
7. Препорука о кампањи за борбу против насиља над женама у породици у Европи 1681 (2004) из 2004. године.

Поред тога, Савет Европе је 1998. године усвојио План акције за супротстављање насиљу над женама ЕГ-С-ВЛ (98) који је државама чланицама препоручио више стратегија за борбу против насиља у породици као што су: промене у законодавству (породичном, прекршајном, кривичном и др.) и у области правосуђа, као и других државних органа. Посебно је наглашен значај превенције, едукације, подршке и помоћи жртвама, али се инсистира и на посебним програмима за „насилнике“. Парламентарна скупштина Савета Европе је такође на 32. заседању 2004. године усвојила Препоруку 1681 под називом: „Кампања за сузбијање насиља у породици против жена у Европи“. Овим документом се захтева од појединих држава – чланица ове регионалне организације да проблем насиља у породици третирају као „национални политички приоритет и да се њиме баве у ширем политичком контексту уз учешће владе, парламента и цивилног друштва“, те се од појединих држава тражи да предузму ефикасне мере за елиминисање насиља над женама, као и да штите жртве.

II) НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У ЕВРОПСКИМ ДОКУМЕНТИМА

Бавећи се системом људских права и основних слобода и начинима за њихову ефикасну и квалитетну заштиту, Савет Европе је, између осталог, посебну пажњу посветио и спречавању и сузбијању насиља у породици. У том циљу је донето више европских докумената као што су:

1. Европска конвенција о накнади штете жртвама насилних кривичних дела из 1983. године,
2. Препорука о насиљу у породици Р (85) 4 из 1985. године,
3. Препорука о социјалним мерама које се односе на насиље унутар породице Р (90) 2 из 1990. године,
4. Препорука о насиљу над женама у Европи 1450 (2000) из 2000. године,
5. Препорука о насиљу у породици над женама 1582 (2002) из 2002. године,
6. Препорука о заштити жена од насиља Res (2002) 5 из 2002. године и
7. Препорука о кампањи за борбу против насиља над женама у породици у Европи 1681 (2004) из 2004. године.

Препорука о насиљу у породици Р (85) 4 из 1985. године полази од појма породице као основне организационе јединице демократског друштва у којој сви њени чланови треба да уживају заштиту од насиља у породици. Само насиље у породици је дефинисано као чињење или нечињење које угрожава живот, физички или психички интегритет или слободу појединца или озбиљно нарушава развој личности које посебно погађа жене и децу. Стога се државама препоручује да упознају ширу јавност о распрострањености, озбиљности и специфичностима насиља у породици, да промовишу ширење знања о друштвеним и породичним односима, раном откривању потенцијалних конфликтних ситуација и мирном решавању таквих ситуација унутар породице. Такође се од држава захтева да преиспитају своје законодавство у смислу ограничавања или забране физичког кажњавања деце, да случајеве насиља у породици решавају специјализовани тимови у полицији, правосуђу и другим службама, те се предлаже разматрање корисности усвајања система кривичне одговорности и кажњавања за кривично дело насиље у породици. Препорука о социјалним мерама које се односе на насиље унутар породице Р (90) 2 из 1990. године Комитета министара позива државе чланице да предузму или подрже мере генералне и специјалне превенције које се односе на насиље у породици. Мере општег карактера се односе на: реформу система социјалне и здравствене заштите, урбанизацију, рад, културу и образовање како би се смањило „економски и социјални притисак“ на породицу. Но, важније од њих су мере специјално превентивног карактера. Оне се односе на информисање и едукацију грађана о узроцима и раширености насиља, као и о постојању програма помоћи и заштите. При томе се захтева не само примена ових и сличних мера према општој јавности, већ и према органима који се у свакодневном раду баве

породицом и њеним проблемима, односно проблемима њених чланова. Те мере се посебно односе на пружање помоћи породицама уопште, а нарочито онима које су „угрожене“, односно којима прети појава насиља у породици. У ове мере спадају: оснивање саветовалишта и „кризних центара“, примена посебних терапијских програма и превенција насиља над децом. При томе се овим Препорукама посебна пажња указује породицама у којима се налазе пасторци, усвојена деца, деца на хранитељству или деца са инвалидитетом. У Препоруци о насиљу над женама у Европи 1450 (2000) из 2000. године Скупштина Савета Европе указује на пораст различитих облика насиља над женама означавајући ову појаву као кршење основних људских права жена – права на живот, сигурност, достојанство и психички или физички интегритет. Имајући то у виду препоручује се државама чланицама доношење посебних закона којима ће се санкционисати сви облици насиља у породици, уз обезбеђење веће заштите жена од „брачног силовања“. Поред кривичне процедуре, тражи се и примена других флексибилнијих облика приступа правди. Од државних органа који се баве овом проблематиком захтева се увођење посебних образовних програма за раднике у полицији и правосудју, оснивање склоништа за жене – жртве насиља, спровођење широких акција којима би се код јавности утицало на подизање друштвене свести о неприхватљивости насиља над женама и ширег промовисања равноправности полова. Препорука о насиљу над женама у породици 1582 (2002) из 2002. године наглашава да насиље у породици треба квалификовати као политички и јавни проблем и кршење људских права жена, те га предвидети као кривично дело. Од држава чланица се захтева да истраже, спрече и казне учиниоце свих кривичних дела насиља у породици, те да обезбеде заштиту жртава овог насиља. Посебно је указано на потребу доношења стратегија за предузимање друштвених мера у локалној заједници у циљу координације и боље сарадње између свих државних органа у борби против насиља у породици. Интересантна је и садржина Препоруке за заштиту жена од насиља Res 2002(5) из 2002. године. Она представља први међународни документ који предлаже доношење глобалне стратегије за превенцију насиља и заштиту жртава свих врста родно заснованог насиља, али и насиља у породици. И ова Препорука тражи од појединих држава чланица примену свих раније наведених општих и посебних превентивних мера са циљем искорењавања или бар смањења свих облика насиља над женама, па и насиља у породици. У области кривичног права, захтева се прописивање посебног кривичног дела насиље у породици (посебно физичко и сексуално насиље) којим се угрожава психички и телесни интегритет и слобода члана породице, уз широку примену мера заштите жртава од насиља,

продужење рокова застарелости кривичног гоњења или извршења изречених казни за ова дела, примену допунских казни (санкција) уз казну затвора које би се примењивале или паралелно са затворским третманом или после издржане казне (како би се предупредио рецидив). О ефикасности примене наведених мера у појединим државама чланицама Савета Европе и њиховом доприносу спречавању или сузбијању насиља у породици изјаснила се и Препорука о кампањи за борбу против насиља над женама у породици у Европи 1681 (2004) из 2004. године. Она констатује да је, истина, забележен почетни успех у борби против насиља у породици, посебно у делу спровођења информативних и образовних кампања о правима жртава насиља у породици, уз нова законска решења у овој области (породично право, право социјалне заштите, кривично право, прекршајно право и др.) у појединим државама. При томе, ова Препорука истиче мере Комитета министара који се односе на усмеравање паневропске кампање у борби против насиља над женама као што су: измене у националном законодавству, повећање ефикасности полицијске акције и боља заштита жртава насиља у породици (уз примену мера из тзв. „аустријског модела“).

III) КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ У СРБИЈИ

Кривична дела против брака и породице су у Републици Србији прописана у Кривичном законнику из 2005. године.² У глави деветнаест, у чл. 187–197 објект заштите кривичних дела из главе деветнаест је двојако одређен, и то као: 1) брак и 2) породица.³ То су основне људске и друштвене вредности које чине заједницу живота људи засновану на љубави, осећањима и сродству. Брак је законом уређена заједница живота мушкарца и жене који се закључује на основу слободног пристанка будућих супружника на начин и по поступку који су уређени одредбама Породичног закона⁴. Ово је најужа и најинтимнија заједница из које настаје породица која је повезана крвно, емотивно, интересно и материјално. Породични закон је у члану 4. одредио да ванбрачна заједница представља трајнију заједницу живота жене и мушкарца између којих нема брачних сметњи при чему

² „Службени гласник Републике Србије“, број: 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009 и 121/2012.

³ Д. Јовашевић, *Кривични законик са уводним коментаром*, Београд, 2007, стр.17; В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2010, стр.142.

⁴ „Службени гласник Републике Србије“, број 18/2005.

ванбрачни партнери имају сва права и дужности супружника. Друштвена улога брака, ванбрачне заједнице и породице је велика и она се огледа у стварању, подизању и васпитању потомства. Стога су односи у њима прецизно уређени Породичним законом који регулише: појам, карактеристике и односе у браку, склапање, дејство и престанак брака, односе родитеља и деце, усвојење, хранитељство, старатељство, издржавање, имовинске односе, заштиту од насиља у породици, лично име и поступак у вези са породичним односима. Поред законског регулисања односа у браку и породици, њима се пружа заштита и путем низа друштвених установа: брачна и породична саветовалишта, центри за социјални рад, фондови за деčју заштиту итд. Правом се ипак не могу регулисати, ни заштитити сви односи у браку и породици, јер се ради о најинтимнијој сфери људске личности, о односима супружника који се заснивају на љубави и осећањима. У овој групи кривичних дела, закон предвиђа мањи број дела којима се штити пуноважност и правна ваљаност закључења брака. Знатно је више кривичних дела којима се штити породица, њена друштвена функција и односи родитеља и деце. Брак као равноправна заједница мушкарца и жене не искључује противправност код појединих понашања којима се ограничава или одузима слобода, повређује право на личну или другу тајну или друго добро које је инкриминисано. Но, постојање брака или сродства може да буде релевантно и у кривичном праву. Тако се чланови брачне, односно ванбрачне заједнице не могу јавити као учиниоци кривичних дела против правосуђа (непријављивање припремања кривичног дела из члана 331. КЗ, непријављивање кривичног дела или учиниоца из члана 332. КЗ и помоћ учиниоцу после извршеног кривичног дела из члана 333. КЗ), док се код кривичних дела против имовине (крађа из члана 203. КЗ, тешка крађа из члана 204. КЗ, превара из члана 208. КЗ, неовлашћено коришћење туђег возила из члана 213. КЗС, злоупотреба поверења из члана 216. КЗ и прикривање из члана 221. КЗ) која су учињена између блиских сродника (тзв. породична кривична дела) гоњење предузима по приватној тужби оштећеног, а не по службеној дужности. Већи број ових кривичних дела има бланкетни карактер што значи да је за употпуњавање и разумевање садржине њиховог бића потребно користити одредбе Породичног закона будући да се радња извршења састоји у поступању противно његовим одредбама. За извршење ових кривичних дела потребан је умишљај. Већи број ових кривичних дела има карактер *delicta propria*, јер могу бити извршена само од стране одређених лица, лица са посебним личним својством или односом. У оквиру кривичних дела против брака и породице по свом значају, природи, карактеристикама и специфичностима

издваја се насиље у породици. Ово кривично дело је данас прописано у члану 194. КЗ. Иначе, ово кривично дело је у правни систем Републике Србије први пут уведено тек новелом Кривичног закона из марта 2002. године и то у одредби члана 118а.

IV) НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ (према решењу из 2002. године)

Законом о изменама и допунама Кривичног закона Србије из марта 2002. године у правни систем Републике Србије је уведено, у складу са низом међународних стандарда универзалног и регионалног карактера, посебно кривично дело под називом: насиље у породици у члану 118.а. Ово кривично дело се састојало у повређивању или угрожавању телесног или душевног интегритета члана породице употребом силе или озбиљне претње нападом на живот или тело.⁵ Објект заштите је према овом законском решењу био телесни и душевни интегритет и достојанство личности члана породице. Ово је представљало посебни или специјални облик кривичног дела угрожавања сигурности. Радња извршења кривичног дела⁶ из члана 118а. КЗ се састојала у повређивању или угрожавању телесног или душевног интегритета члана породице учиниоца. Овде се, дакле, радило о последичној диспозицији према којој је радња дела свака делатност чињења или нечињења која је подобна, довољна да проузрокује законом предвиђену последицу – повреду или угрожавање (конкретну опасност у смислу осећања страха и личне угрожености) телесног и душевног интегритета без прецизног навођења у чему се она састојала. За постојање радње извршења је било потребно да је она предузета на одређени начин: 1) употребом силе или 2) озбиљном претњом да ће се напасти на живот или тело другог лица. У смислу овог кривичног дела сила може бити апсолутна или компулзивна, непосредна или посредна. То може бити и употреба хипнозе или омамљујућих средстава. Претња у смислу најаве зла мора бити озбиљна, стварна, могућа и неотклоњива, али с обзиром на интензитет зла мора бити квалификована. Њоме се ставља у изглед пасивном субјекту, не било какво зло, већ напад на живот или телесни интегритет. Извршилац дела је могао да буде само члан породице који радњу предузима на одређени начин такође према члану своје породице. У погледу виности потребан је био умишљај,

⁵ Љ. Јовановић, В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2004, стр. 214.

⁶ Д. Јовашевић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, Београд, 2003, стр. 219–220.

док је за основни облик кривичног дела била прописана блага казна и то - новчана казна или казна затвора до три године. Кривично дело из члана 118.а КЗ је имало три квалификована облика.⁷ Први тежи облик дела за који је била прописана казна затвора од шест месеци до пет година постојао је ако је учинилац при предузимању радње извршења користио оружје, опасно оруђе или средство које је подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши. Оружје је средство чија је основна намена напад или одбрана. Може бити хладно или ватрено. Оруђе је средство чија је намена обављање каквог друштвено корисног посла или рада, али које се може употребити за напад или одбрану: секира, нож, виле. Друго средство може бити производ природе: камен, дрво или производ људског рада: флаша, пепелара. Други тежи облик дела за који је била прописана казна затвора од две до десет година постојао је када је услед предузете радње извршења основног или првог квалификованог облика наступила тешка телесна повреда (у било ком облику) или трајно и тешко нарушавање здравља члана породице или ако је дело учињено према малолетнику. Дакле, обим и интензитет проузроковане теже последице (која мора бити у узрочно последичној вези са предузетом радњом извршења) и узраст пасивног субјекта представљале су квалификаторне околности. Трећи тежи облик дела постојао је ако је услед предузете радње извршења наступила смрт члана породице. Смрт је морала бити резултат радње извршења (употребљеног средства или начина предузете радње) и морала је бити обухваћена нехатом учиниоца. За ово је дело била прописана казна затвора најмање десет година.

V) НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ (према Породичном закону)

Поред овако одређеног насиља у породици у смислу одредби кривичног права, и породично право у члану 197. Породичног закона⁸ из фебруара 2005. године одређује појам и обележја насиља у породици. Према овом, законском решењу насиље у породици је свако понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Тако насиље у породици нарочито представљају следеће радње:

- 1) наношење или покушај наношења телесне повреде,
- 2) изазивање страха претњом убиства или наношењем телесне повреде члану породице или њему блиском лицу,

⁷ Д. Јовашевић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, *ibid*, стр. 220.

⁸ „Службени гласник Републике Србије“, број 18/2005.

- 3) присиљавање на сексуални однос,
- 4) навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило четрнаест година живота или немоћним лицем,
- 5) ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима и
- 6) вређање као и свако друго дрско, безобзирно или злонамерно понашање.

У члану 198. Породични закон предвиђа посебне мере којима се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице. То су мере превентивног карактера које треба да спрече да уопште дође до насиља у породици као кривичног дела. Ове мере могу да трају најдуже годину дана. Кршењем ових мера члан породичног домаћинства може да изврши посебан облик кривичног дела насиља у породици из члана 194. КЗ. За ово је кривично дело прописана од септембра 2009. године казна затвора од три месеца до три године и новчана казна кумулативно (при чему је Кривични законик за ово дело у периоду од јануара 2006. до септембра 2009. године прописивао блажу казну и то новчану или казну затвора до шест месеци). Према одредбама Породичног закона мере заштите из члана 198. могу бити следеће:

- 1) издавање налога за исељење из породичног стана или куће без обзира на право својине односно закупа непокретности,
- 2) издавање налога за уселење у породични стан или кућу без обзира на право својине или закупа непокретности,
- 3) забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености,
- 4) забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице и
- 5) забрана даљег узнемиравања члана породице.⁹

VI) НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ (према решењу из 2009. године)

У новом Кривичном законнику Републике Србије из 2005. године који се примењује од 1. јануара 2006. године у групи кривичних дела против брака и породице, у глави 19, предвиђено је у члану 194. кривично дело насиље у породици. После новеле Кривичног законика из 2009. године ово кривично дело има следећу садржину, облике испољавања и карактеристике који су

⁹ *Породични закон*, Београд, 2005, стр. 92–93.

уподобљени прихваћеним међународним стандардима у овој области. У највећој мери ово кривично дело је по својим обележјима слично инкриминацији из члана 118а. КЗ, сем што су овај пут прописане знатно строже казне за учиниоце таквог дела. Такође, поред овог законског појма, насиље у породици одређује и Породични закон, при чему се ова два појма разликују у погледу: 1) радње извршења и 2) својства учиниоца, односно пасивног субјекта (жртве). Само кривично дело насиље у породици се састоји у примени насиља, претњи да ће се напасти на живот или тело, дрском или у безобзирном понашању чиме се угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице.¹⁰ Поред овако одређеног појма насиља у породици у смислу одредби кривичног права, и породично право, као што је речено, у члану 197. Породичног закона одређује појам и обележја насиља у породици.

Елементи кривичног дела

Објект заштите код кривичног дела насиље у породици је телесни и душевни интегритет и достојанство личности члана породице. Ово је посебни, специјални облик кривичног дела угрожавања сигурности.¹¹ Радња извршења је, према слову закона, изражена употребом трајног глаголског облика што значи да дело постоји без обзира да ли је делатност чињења предузета једном или више пута према истом пасивном субјекту, при чему број поновљених радњи може бити од значаја за одмеравање казне учиниоцу. Радња извршења се према слову закона састоји из више алтернативно предвиђених делатности.¹² То су:

- 1) примена насиља,
- 2) претња да ће се напасти на живот или тело и
- 3) дрско или безобирно понашање.

Насиље је свака делатност којом се непосредно, блиско и стварно угрожава телесни и душевни интегритет пасивног субјекта.¹³ То је радња којом се проузрокује опасност од наступања телесне повреде. Она може бити предузета различитим делатностима, на различите начине и различитим

¹⁰ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Посебни део*, op.cit., стр. 147.

¹¹ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Посебни део*, Бања Лука, 2008, стр. 150–152.

¹² М. Ђорђевић, Ђ. Ђорђевић, *Кривично право*, Београд, 2010, стр. 168.

¹³ И. Симић, М. Петровић, *Кривични закон Републике Србије, Практична примена*, Београд, 2002, стр. 117.

средствима. Претња је стављање у изглед (најава) да ће се непосредно напасти на живот или телесни интегритет. Овде се ради о квалификованој претњи – стављањем у изглед наношења последице смрти или телесне повреде. Претња мора бити непосредна, стварна, могућа, озбиљна и неотклоњива. Дрско или безобзирно понашање је свако понашање којим се грубо, вулгарно, непристојно понаша према другом лицу.¹⁴ За постојање дела је битно да се радња предузима према одређеном пасивном субјекту – члану своје породице¹⁵. Као члан породице у смислу Породичног закона (члан 197. став 3.) сматрају се:

- 1) супружник или бивши супружник,
- 2) деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство,
- 3) лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству,
- 4) ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери¹⁶ и
- 5) лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

На нешто другачији начин Кривични законик у члану 112. став 28. одређује чланове породице који могу бити пасивни субјект у смислу овог кривичног дела. Према том законском решењу као чланови породице сматрају се:

- 1) супружници и њихова деца,
- 2) преци супружника у правој линији крвног порекла,
- 3) ванбрачни партнери и њихова деца,
- 4) усвојилац и усвојеник,
- 5) хранилац и храњеник,
- 6) браћа и сестре, њихови супружници и деца,

¹⁴ Ово кривично дело постоји у бројним случајевима из судске праксе. Видети нпр. пресуду Врховног суда Србије Кж. 1572/2003, пресуду Окружног суда у Београду Кж. 2752/2003, пресуду Окружног суда у Чачку Кж. 313/2004, пресуду Окружног суда у Београду Кж. 2049/2004 и др.

¹⁵ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, Београд, 2005, стр. 285–287.

¹⁶ Под чланом породице подразумева се и ванбрачна супруга учиниоца при чему је битно за постојање дела да се радило о заједници живота која је фактички заснована (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2751/2001).

- 7) бивши супружници и њихова деца,
- 8) родитељи бивших супружника ако живе у заједничком домаћинству и
- 9) лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Последица кривичног дела се јавља у виду конкретне опасности – угрожавања спокојства (изазивање страха у смислу угрожавања осећања личне сигурности), телесног интегритета или душевног стања.

Извршилац дела може бити само члан породице пасивног субјекта, а у погледу кривице потребан је умишљај. За основни облик овог кривичног дела је прописана казна затвора од три месеца до три године.¹⁷

Посебан и тежи облици дела

Посебан облик кривичног дела насиље у породици из члана 194. став 5. КЗ чини лице које прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона. Против члана породице суд може одредити једну или више мера заштите од насиља сходно члану 198. Породичног закона којима се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице. Ове мере могу да трају најдуже годину дана. За ово је дело прописана од септембра 2009. године казна затвора од три месеца до три године и новчана казна кумулативно (при чему је Кривични законик за ово дело у периоду од јануара 2006. до септембра 2009. године за ово дело прописивао блажу казну и то новчану казну или казну затвора до шест месеци). Према одредбама Породичног закона мере заштите из члана 198. које могу бити прекршене у смислу овог облика кривичног дела јесу следеће:

- 1) издавање налога за иселење из породичног стана или куће без обзира на право својине односно закупа непокретности,
- 2) издавање налога за уселење у породични стан или кућу без обзира на право својине или закупа непокретности,
- 3) забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености,
- 4) забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице и
- 5) забрана даљег узнемиравања члана породице.

¹⁷ До новеле Кривичног законика из септембра 2009. године за основни облик овог кривичног дела је била прописана новчана казна или казна затвора до једне године, када је дошло до заостравања казнене репресије према учиниоцима ових кривичних дела.

Кривично дело насиље у породици из члана 194. КЗ има три тежа, квалификована облика испољавања за која закон прописује строже кажњавање.¹⁸

Први тежи облик дела за који је прописана казна затвора од шест месеци до пет година (што значи да је и покушај овог кривичног дела кажњив због висине запређене казне) постоји ако је учинилац при предузимању радње извршења основног дела користио оружје, опасно оруђе или друго средство које је подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши. Оружје је средство чија је основна намена напад или одбрана. Може бити хладно или ватрено. Оруђе је средство чија је основна намена обављање каквог друштвено корисног посла или рада, али које се може употребити за напад или одбрану: секира, нож, виле. Друго средство може бити производ природе: камен, дрво или производ људског рада: флаша, пепељара које је по својој природи и карактеристикама подобно да тело другог лица тешко повреди или да здравље тешко наруши. Други тежи облик дела насиље у породици за који је прописана казна затвора од две до десет година (а раније до септембра 2009. године казна затвора од једне до осам година) постоји у два случаја: 1) када је услед предузете радње извршења основног или првог тежег облика наступила тешка телесна повреда (у било ком облику) или тешко нарушавање здравља члана породице или 2) ако је дело учињено према малолетнику, дакле лицу узраста до осамнаест година живота. Код овог облика дела обим и интензитет проузроковане теже последице (која мора бити у узрочно последичној вези са предузетом радњом извршења) и узраст пасивног субјекта представљају квалификаторне околности за које закон прописује строже кажњавање.¹⁹ И најтежи облик кривичног дела из члана 194. став 4. КЗ постоји ако је услед предузете радње извршења наступила смрт члана породице. Смрт мора бити резултат радње извршења (употребљеног средства или начина предузете радње) и мора бити обухваћена нехатом учиниоца. За ово дело прописана је казна затвора од три до петнаест (а раније до дванаест) година.²⁰ За основно кривично дело прописан је скраћени поступак, а за теже облике дела редовни поступак. Кривично гоњење се покреће по службеној дужности. За ово кривично дело је надлежан основни суд осим за дело у тежем облику када је услед предузете радње извршења наступила из нехата смрт члана породице у ком случају је надлежан виши суд.

¹⁸ И. Симић, А. Трешњев, *Кривични законик са краћим коментаром*, Београд, 2010, стр. 142.

¹⁹ М. Ђорђевић, Ђ. Ђорђевић, *Кривично право*, op.cit., стр. 169.

²⁰ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, op. cit., стр. 287.

VII) ТЕШКО УБИСТВО ЧЛАНА СВОЈЕ ПОРОДИЦЕ

Поред насиља у породици које може бити квалификовано нехатно проузрокованом смрћу члана своје породице услед предузетог акта насиља, ново кривично законодавство Србије познаје још један облик убиства при насиљу у породици. То је тешко у које је претходно злостављано. биство предвиђено у члану 114. став 10. КЗ као убиство члана своје породице.²¹ За ово најтеже кривично дело у нашем правном систему прописана је казна затвора најмање десет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година.²² Убиство члана своје породице којег је извршилац претходно злостављао је повезано са насиљем у породици које представља самосталну инкриминацију из члана 194. КЗ. Тако овај облик тешког убиства карактеришу следеће квалификаторне околности:²³

1) својство жртве – члан породице учиниоца. Дакле, и извршилац (активни субјект) и жртва (пасивни субјект) припадају истој породици. То значи да се овде ради о лицима која се налазе у блиском сродству. Ово кривично дело постоји ако је жртва лице које има својство детета. При томе појам члана породице треба узети у ширем смислу. Појам члана породице у смислу овог кривичног дела одређују два законска прописа, додуше на различит начин. Према члану 112. став 28. КЗ чланом породице се сматрају следећа лица: 1) супружници и њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник, 2) браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника ако живе у заједничком домаћинству и 3) лица која имају заједничко дете или дете на путу да буде рођено иако никада нису живели у истом породичном домаћинству. На нешто другачији начин члан 197. став 3. Породичног закона одређује чланове породице.²⁴ Битно је за постојање овог облика тешког убиства да сва наведена лица – у смислу овог кривичног дела – дете и извршилац – чине скупа једну породицу и, 2) члан породице који је убијен треба да је претходно дуже или краће време злостављан од стране извршиоца.²⁵ Злостављање је делатност којом извршилац другом лицу – детету као члану породице – психичким или физичким делатностима наноси непотребне, прекомерне патње и болове

²¹ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право, Посебни део*, оп.цит., стр.152.

²² И. Симић, А. Трешњев, *Кривични законик са краћим коментаром*, оп.цит., стр. 99–100.

²³ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Посебни део*, оп.цит., стр. 28.

²⁴ „Службени гласник Републике Србије“, број 18/2005.

²⁵ М. Кокољ, Д. Јовашевић, *Кривично право Републике Српске, Општи и посебни део*, Бијељина, 2012. године, стр. 294.

већег или мањег интензитета, при чему не сме доћи до наступања лаке телесне повреде.²⁶ Ради се о нечовечном поступању према другом лицу – детету којом приликом му се наносе физичке или психичке патње, као и деловању на његов физички (телесни или психички) интегритет (као што је шамарање, вучење за косу, уши или нос). То су делатности којима се повређује или угрожава људско достојанство детета од стране члана породице које га после злостављања у дужем или краћем временском трајању и различитог интензитета на крају лишава живота са умишљајем. Дужина трајања времена злостављања је без значаја за постојање дела. То је фактичко питање које судско веће решава у сваком конкретном случају.²⁷ Овде се, дакле, ради о својству пасивног субјекта који је дете као члан породице извршиоца кривичног дела убиства (као квалификаторној околности) кога је он претходно виšekратно злостављао (наношењем физичког или психичког бола, патње, нелагодности), односно према коме је учинилац убиства претходно, у дужем или краћем временском периоду, предузимао различите акте насиља у породици.

VIII) ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

На бази усвојених међународних стандарда садржаних у актима Организације уједињених нација, и посебно Савета Европе, и Република Србија је у новијем кривичном законодавству на посебан начин прописала кривичну одговорност и кажњивост за кривично дело насиља у породици. Ради се о новом кривичном делу у нашем законодавству, иако је ова појава ранијег датума, присутна дуго у нашој друштвеној стварности. Наиме, марта 2002. године изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије у члану 118а. прописано је кривично дело насиља у породици, са строгим казнама за његове извршиоце. Нешто касније, и новим Породичним законом из 2005. године, између осталог, прописано је насиље у породици у члану 197. Том приликом су прецизно наведене и радње извршења овог дела, као и посебне мере које треба да предупреду оваква насилна понашања. На другачији, али и потпунији начин је насиље у породици прописано као кривично дело у члану 194. новог Кривичног законика из 2005. године. Само кривично дело насиље у породици се састоји у примени насиља, претњи да ће се напасти на живот или тело, дрском или у безобзирном понашању чиме се угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје

²⁶ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Цетиње, 2004, стр. 439.

²⁷ V. Gjurgij, D. Jovaseviq, *E Drejta penale, Kapitina e vecante*, Beograd, 2011, p. 16.

породице. Ово кривично дело посред основног облика има и посебни и три тежа облика. Посебни облик кривичног дела насиља у породици је везан за дефинисање насиља у породици у Породичном закону и мерама за његово спречавање. Наиме, ово се кривично дело састоји у кршењу постављених обавеза, односно изречених мера неком од чланова породице. Поред тога, насиље у породици има и три тежа, квалификована облика испољавања за која је прописана казна чак и до петнаест година затвора за најтежи облик дела ако је услед предузете радње извршења наступила смрт члана породице из нехата (непажње). Поред насиља у породици, ново кривично законодавство Републике Србије у члану 114. став 10. предвиђа и посебан облик тешког убиства за који је прописана казна затвора чак до четрдесет година. Ово дело постоји ако је са умишљајем проузрокована смрт члана своје породице којег је учинилац претходно дуже или краће време, психички или физички теже злостављао.

IX) ИЗВОРИ

- Бабић, М., Марковић, И., *Кривично право, Посебни део*, Бања Лука, 2008.
- Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ., *Кривично право*, Београд, 2010.
- Ђурђић, В., Јовашевић, Д., *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2010.
- Јовановић, Љ., Ђурђић, В., Јовашевић, Д., *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2004.
- Gjurđić, V., Jovasević, D., *E Drejta penale, Kartina e vecante, Beograd, 2011.*
- Јовашевић, Д., *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, Београд, 2003.
- Јовашевић, Д., *Кривични законик са уводним коментаром*, Београд, 2007.
- Кокољ, М., Јовашевић, Д., *Кривично право Републике Српске, Општи и посебни део*, Бијељина, 2012.
- Лазаревић, Љ., Вучковић, Б., Вучковић, В., *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Цетиње, 2004.
- Мрвић-Петровић, Н., *Кривично право*, Београд, 2005.
- *Породични закон*, Београд, 2005.
- Симић, И., Петровић, М., *Кривични закон Републике Србије, Практична примена*, Београд, 2002.
- Симић, И., Трешњев, А., *Кривични законик са краћим коментаром*, Београд, 2010.